

ПРИНАГІДНІ ЗАУВАГИ ДО СТАНДАРТИЗОВАНИХ СТАНДАРТІВ

Роздуми над Державним стандартом базової середньої освіти (в його мовно-літературній частині), що загалом не властиво такого штибу документам, спричиняють спеціальні психологічні стани і, як вислід, поривають до різного забарвлення емоцій. Здавалося б, чому це вкрай серйозний документ, хай і випущений бюрократичною машиною, викликає такі реакції? Не повинен наче, а от викликає, і вже... Притім сталося це не лише зі мною, а й, без перебільшення, з усією нашою філологічною та довоколафілологічною громадою. Сталося аж так, що громада трансформувалася в громадськість. Таке, насправду, ще рідкісне, але ж яке необхідне суспільно-культурне перетворення «свідомих» у «відповідальних» (це в нас не завжди тотожні речі).

Зі змістом згаданого Держстандарту можна ознайомитись на сайті Міносвіти, де він висить подосі, вперто ганьблячи своїх творців, сайт і, страх сказати, ціле МОН. Водночас його, Держстандарту, сенси фахово розкрито й різнобічно розкритиковано нашими провідними вченими, викладачами вишів, учителями середньої школи, письменниками, журналістами, притомними політиками тощо. Вочевидь не варто повторюватися й вираховувати всі недоладності та огріхи документа, починаючи з порушення юридичних норм і відкритого плагіату (чи автоплагіату), продовжуючи провокативними новаціями, сумнівними пропозиціями й підозрілими спрощеннями та закінчуючи неокочирними формулюваннями. Вартує висловити хіба що низку зауваг (річ ясна, суб'єктивних) щодо правової сваволі й одвертого світоглядного нігілізму в таких надчутливих царинах культури, як мова і література.

У часі, коли цілим світом котиться хвиля інтенсифікації виробничих процесів, починання на взір обговорюваного мали б викликати бодай інтерес. Адже повсюдні нарікання школярів і їхніх батьків на перенавантаження навчальних програм нарешті почули. Ще б пак – аж із трьох предметів та вийшов цілий один, правда «інтегрований», але ж ОДИН! Та й узагалі, згадуються міркування одного обивателя, до слова, батька школяра: «Різні предмети, тобто українську та зарубіжну літератури, придумали вчителі, щоб отримувати зарплатню». А тут така слухна й приваблива пропозиція: злучити «українську літературу» (і що то за «наука» така?!), і «зарубіжну літературу» («наука» наче солідніша, однак сумнівна!) в одну мовну дисципліну.

Те, що така дисципліна з мовної увіч перетворюється на умовну, стандартизаторів бентежить мало. «Дайош інтеграцію!» – цей девіз давньо-недавніх радянських часів чомусь настійливо лунає в голові, коли вчитуєшся в ці погрозливо стрункі й дивно місткі, наче партійні резолюції, формулювання ос-

вітнього Держстандарту. Повсякчас ідемо геть від, здавалося б, уже давно забутих радянських стандартів, але просто в магічний спосіб повертаємося до ідей інтернаціонального хову. Як «добровільно» зливалися «братні народи» в могутнє СРСР, так у щось не менш могутнє зливаються навчальні предмети в новій українській школі. Словом, «Дайош НУШ!».

«Нуш» так «нуш», сказали наші російськомовні чинуші й узялися креативити з незаниманим навіть їхнім ідейним батькам розмахом. У цілій гуманітарній царині вони запевнили за літературою тільки 10% життєвого простору. Ще раз: **ДЕСЯТЬ ВІДСОТКІВ!!!** для цілої літератури цілого світу! Тобто те, що зробило, робить і робитиме людину людиною, громадянином і особистістю – це тільки одна десята від усього культурного здобутку цивілізації в часі існування її. Решта 90% – це те, що інтегрує індивіда у виробничі процеси й обертає його на компетентного учасника-виконавця (не творця?!) цих процесів.

Якщо придивитися до наскрізних для всіх «ключових компетентностей» (ото вже суконна мова!) здатностей, умінь та навичок, то саме можливості літературного чинника для більшості з них постають визначальними. Усі без винятку одинадцять пунктів восьмого параграфу Держстандарту покриваються літературною матрицею. Ось тільки перша половина цього примітного під кожним оглядом списку (подаю зі скороченням роз'яснювальних параметрів): «1) читання з розумінням, що передбачає здатність сприймати, розуміти інформацію <...>; 2) висловлення власної думки усно й письмово <...>; 3) критичне та системне мислення <...>; 4) творчість, що передбачає творче мислення, продукування нових ідей, використання ідей інших та їх доопрацювання; 5) ініціативність, яка передбачає активний пошук і пропонування рішень для розвитку і перевірки ідей та вирішення проблем (створення цінностей)». Як можна було подані пункти виписувати без урахування фактору літератури? Загадка...

А от виявляється, можна, і ніякої особливої загадки в цьому немає. Нескладна фіглярська, то пак, термінологічна маніпуляція й от: кролик зникає в капелюсі фігляря. Тобто в дефініції «художня література» знімається перша компонента, що дає змогу вводити низку нейтральних і, що особливо розчулює, наче й суміжних понять, як-от: «текст»/«медіатекст», «інформація», «комунікація» тощо. Насправді ж ці ритуально-заворожливі словесні маніпуляції покликані підвести замороженого глядача/читача до маніпуляції особливої, ключової.

Суть її в тій же підміні понять, що в інформаційній, а то більше, у постінформаційній добі до-

рівнює спотворенню, підміні реальності. На зміну застарілим (?), вузьким (!!) і небезпечним (!!!) поняттям/категоріям/дисциплінам приходять нові, варто думати, модерні, широкі, а основне, загальноприйнятні. Так «українську літературу» пропонувано вважати літературою «оригінальною», а «зарубіжну літературу» вартує називати літературою «перекладною». Ото ж тут ми, здається, у своїй поступальності випереджаємо чи не цілу планету. І як це «малокомпетентні» наші західні сусіди, скажімо, поляки або ж такі завжди «надкомпетентні» сусіди східні, росіяни, та до такого не додумались?! Ех, не вмюють, незугарні. От аби «до нас в науку, ми навчім...» ну і далі за ключовим українським, то пак, «оригінальним» класиком...

Мабуть, таємничі розробники освітнього Держстандарту розраховують на «компетентність», простіше кажучи, довірливість українців. Адже й вони з абсолютною компетентністю пропонують нам цілком дієві, себто прикладні, практичні, прагматичні знання й уміння для адаптації та виживання в цьому вкрай прикладному, практичному та, звісно, прагматичному світі. Зрештою українці (може, їх варто називати в цій контексті «оригіналами», чи «автохтонами», чи «аборигенами?») віддавна звикли оперувати цінностями виживання. Відтак і традицій тут дотримано, й інновації запроваджено!

Покладаючи одним із наріжників середньошкільної освіти «мовно-літературну» царину, Держстандарт роль літературного складника зводить до утилітарної, ілюстративно-принагідної, власне, маловизначальної. У принципі допускаючи, що мову можна й таки варто вчити через літературу (література, ясна річ, у розумінні «тексти»), стандартизатори припускають і передбачають, що ті тексти не обов'язково художні. А з приділеного десятивідсоткового залишку виходить, що й обов'язково не художні.

Той, доведений історично і то в усіх країнах факт, що так звана «художка» – це ще й етичне та естетичне виховання та доростання індивіда до особистості, розробників Держстандарту, вочевидь, переконує мало. Списавши десятки сторінок псевдопатріотичними державоохоронними закличками, вони десь геть забули (чи то ніколи й не чули) про те, що українська нація належить до «націй філологічних», себто створених словом і в слові. Багатовікова відсутність України на політичних мапах світу повсякчас компенсувалася (і компенсувалася повноваго!) духовно-ментальною присутністю її у слові. Передовсім у слові художньої літератури. І тут наш досвід не унікальний, адже він має суголосся в історії багатьох загрожених імперіями народів Центрально-Східної Європи. І не лише Центрально-Східної, і не лише Європи. Тож позбавляючи сучасних українських школярів можливості пізнавати світ художнього слова, треба бути

свідомим того, що тим їх позбавляють адекватного розуміння світоустрою. Отож націо- й культуротвірні процеси загальноцивілізаційного масштабу опиняються поза межами наших інтересів? Знову, як то бувало в часи колоніального стану й статусу, найріднішим і геть-таки достатнім лишається для нас обітнутий до щоденних потреб виживання маргінес рідного запічку. І, щонайприкріше, обітнутий не хитрими колонізаторами, а своїми ж таки недалекими й прогресивними доброхотами (буває ж, виявляється, таке поєднання! чи не буває?)...

Однак цікаво, що так уміло й правильно сформульовані наскрізні принципи нового Держстандарту ним же самим, по суті, підважуються чи щонайменше ігноруються. Перейменовуючи і зводячи літературні дисципліни в єдиний псевдоінтегрований предмет, де вихолощена література слугуватиме (?!) ілюстративним матеріалом для курсу мови, навряд чи можна буде досягнути значний педагогічний ефект. А між тим він, ефект, прописаний основним стандартом документа. Відтак «компетентнісний потенціал» програми ставить під сумнів «соціальну й здоров'язбережувальну» «освітні галузі». Усі щойно цитовані формулювання автентичні! «І хто їм прізвища (себто формулювання) вигадує?», – згадується пересмішний Гоголь. Цілком у дусі його фантазмагоричної іронії можна було б запропонувати (керуючись алгоритмом, використаним у Держстандарті) злиття чи нехай об'єднання Міністерства освіти і науки, Міністерства молоді та спорту із Міністерством охорони здоров'я. Так і гроші зекономляться, що вельми суттєво з огляду на повсякчасне скорочення видатків на культуру, і «здоров'язбережувальний» ефект посилюється, зважаючи на поточну карантинну ситуацію.

Ясна річ, остання пропозиція цілковитий абсурд, що ні почутим, ні зреалізованим бути не може. Принаймні хочеться в це вірити. Так само, до речі, як хочеться вірити, що будуть почуті голоси людей, обурених сваволею стандартизаторів, і розроблений прожект піде туди, звідки прийшов – у безвість. Таки ж мала рацію Леся Українка, наша найбільша людинознавиця: «Словами серденька не одурити». Добре ж бо пізнала вона «землячків» у всіх їхніх крутійствах, безапеляційно ствердивши, що «малоросійство – це не політика і навіть не тактика, а лише завжди апріорна і тотальна капітуляція»...

Ачей же українські інтелектуали спроможні запропонувати нації гідні стандарти освіти, а відтак запевнити й гідний рівень нашої культури, нашої присутності у світі.

Сергій РОМАНОВ, директор

*Науково-дослідного інституту Лесі Українки,
доцент кафедри теорії літератури та зарубіжної
літератури Східноєвропейського національного
університету ім. Лесі Українки*